

JOHN ROGERS COMMONS*

(1862 - 1945)

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Υπό Α. Θ. ΧΟΥΜΑΝΙΔΗ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ο John Rogers Commons¹ γεννήθη την 13ην Ὀκτωβρίου τὸ 1862 εἰς τὸ χωρίον Hollansburg τοῦ Ohio ἀπὸ πατέρα κουνάκερον καὶ πρεσβυτεριανὴν μητέρα. Τὰ πρῶτα 26 ἔτη τῆς ἡλικίας του ἔζησεν εἰς Ohio καὶ Ἰνδιάνᾳ, τὰς δὲ ἀνωτέρας σπουδὰς του παρηκολούθησεν εἰς τὸ College τοῦ Oberlin ἀπὸ τοῦ ὁποῖον καὶ ἀπεφοίτησε τὸ 1888. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν εἰς Oberlin σπουδῶν του ἐπέδειξεν περισσότερον ἐπιστημονικὴν περιέργειαν, παρά σπουδαστικὴν ἐπιμέλειαν, ὡς ἄλλωστε συχνάκις συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ μεγάλα καὶ ἐλεύθερα πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναζητοῦν εὐρύτερους ὁρίζοντας. Κάτοχος τοῦ Bachelor of Science ὁ Commons ἐνεγράφη εἰς τὸ John Hopkins University καὶ παρηκολούθησε Πολιτικὴν Οἰκονομίαν (1888-1890), βραδύτερον δὲ εἰς Βαλτιμόρην ἔγινε μαθητὴς τοῦ Richard T. Ely², ὁ ὁποῖος

* Ἡ ἐργασία μου αὕτη ἐγράφει, κατὰ μὲγα μέρος, κατὰ τὴν εἰς Harvard παραμονὴν μου (θέρους τοῦ 1962) ὡς μέλος τοῦ Harvard International Seminar.

¹ Ἐνταῦθα μοὶ δίδεται ἡ ἐυκαιρία νὰ εὐχαριστήσω τοὺς καθηγητὰς κ.κ. H.A. Kissinger καὶ F. Latham.

I. W. H. Hamilton: *The Institutional Approach to Economic Theory*, εἰς *The American Economic Review*, Μάρτιος 1919, Τόμ. IX. — A. Gruchy: *Modern Economic Thought*, New York 1947. — G. Piron: *Les Nouveaux Courants de la Theorie Economique aux Etats Unis*, Vol. I-II, Paris 1947. — A. Fanfani: *Il Neovolontarismo Statunitense*, Milano 1946. — J. Dorfman: *The Economic Mind in American Civilization*, Τόμ. 3, Κεφ. VIII (1949) καὶ Τόμ. 4, Κεφ. XIII (1959). Ἐπίσης βιβλιογραφίαν τοῦ Commons εἰς *The Economics of Collective Action*, New York, 1950, ἐκδοθὲν βάσει χειρογράφων τοῦ J. R. Commons ὑπὸ Kenneth H. Parsons καὶ μὲ πρόλογον Selig Perlman, ἴδ. σελ. 1-18 καὶ σελ. 341-375. — L. G. Hartler: *John Rogers Commons, His Assault on laissez-faire*, Oregon 1962.

² Ὁ Richard T. Ely ὑπῆρξεν μαθητὴς τοῦ Karl Kries ἐν Γερμανίᾳ καὶ οὕτω μετέφερε τὰς ἰδέας τῆς Γερμανικῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς εἰς τὴν Ἀμερικαν. Ἐν τῇ πολεμικῇ του κατὰ τῆς ἀπεργιατικῆς μεθόδου ὁ Ely ἐξήσκησεν οὐχὶ μόνον ἀπηνή κριτικὴν, ἀλλὰ χάριν τῆς προσπάθειάς του ταύτης μετ' ἄλλων νέων οἰκονομολόγων ἱδρυσεν τὸ 1888 τὴν

ήτο οικονομολόγος και συγχρόνως κοινωνικός μεταρρυθμιστής περικλείων εις τὰ μαθήματα του νομικὴν καὶ ἱστορικὴν ὕλην. Ὁ Commons οὕτως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν Οἰκονομικὴν, διδασκομένην ἀπὸ διαφωρετικῆς σκοπιᾶς, καὶ νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸν Ely τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον «*Outlines of Economics*» δημοσιευθέν, εἰς τὸν Πρόλογόν του, ἀνέφερε καὶ τὸν Commons διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφερθεῖσαν βοήθειαν μοιλονότι ἐκ τοῦ ὅλου ὕλικου τὸ ὅποσον παρέδωσεν ὁ Commons ἐλαχίστας σελίδας ἐχρησιμοποίησεν ὁ καθηγητὴς του. Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τοῦ Ely ἐνεποίησεν μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τὸν Commons διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ οὗτος μὲ τὴν σειράν του, μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, τοὺς νέους ἐπιστήμονας.

Πρὶν ἀκόμη λάβῃ τὸ διδακτορικὸν δῖπλωμα ὁ Commons ἐδίδαξεν εἰς τὸ Wesleyan University (1890) καὶ τρία ἔτη βραδύτερον εἰς Oberlin, ὅπου καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ ἔργον του «*The Distribution of Wealth*» ἐπιρρεασμένον ἀπὸ τὴν νεοκλασσικὴν παράδοσιν.

Πλὴν ὅμως τῆς ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας ὁ Commons ἐνδιεφέρετο καὶ διὰ τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς πρακτικῆς ζωῆς ἐπιδείξας ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ Χριστιανοσοσιαλιστικὸν καὶ Λαϊκὸν πολιτικὸν κίνημα εἰς Bloomington τῆς Ἰνδιάνας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς ὁποίας ἐδίδαξε κατὰ τὰ ἔτη 1894 καὶ 1895.

Τὸ 1895 ὁ Commons ἐκλήθη ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Συρακουσῶν, ἵνα πληρώσῃ τὴν κενὴν ἔδραν τῆς Κοινωνιολογίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἐδίδαξε μέχρι τὸ 1899. Αὐτόθι ὁ Commons συνέγραψε μίαν σειράν ἐμπεριστωμένων ἀρθρῶν ὑπὸ τίτλον «*A Sociological View of Sovereignty*» (I-VII) δημοσιευθέντων εἰς «*The American Journal of Sociology*» (1899-1906).³ Εἰς τὰ ἀρθρα του ὁ Commons ὑπεστήριξεν τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ ἀύξησις τῆς ἰσχύος τοῦ Κράτους εἶναι παράλληλος πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, διότι περιορίζεται οὕτω ἡ ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς κατὰ χρησις. Αἱ ἀντιλήψεις αὗται τοῦ Commons ἐστοίχισαν εἰς αὐτὸν τὴν ἔδραν τῆς Κοινωνιολογίας διὰ τῆς ἐναντίου του σημειωθείσης ἀντιδράσεως.

Εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του ὁ Commons θεωρεῖ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ πᾶσαν ἀκαδημαϊκὴν διδασκαλίαν ὡς τὰ πέντε μεγάλα ἔτη τῆς ζωῆς του (five big years)⁴. Ταῦτα δὲ συμπίπτουν μὲ τὴν ἀπασχόλησίν του εἰς τὴν United States Industrial Commission καὶ εἰς τὴν National Civic Federation, ὅπου προσεπάθησε νὰ ὑποστηρῆξῃ τὰ συμ-

American Economic Association εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν καὶ οἱ ἑτεροδοξοῦντες. Τῆς Ἐταιρείας ταύτης Πρόεδρος ἐγένετο καὶ ὁ Commons ἐν ἔτει 1917. (Περὶ τούτων εἰς L. H a r t e r, σελ. 32, 74).

3. Τόμ. V, σελ. 1-18, 155-171, 347-346, 544-552, 683-695, 814-825 καὶ Τόμ. VI, σελ. 67-89.

4. J. R. C o m m o n s : *Myself*, Κεφ. IV, σελ. 63-94.

στικῆς ὑπηρεσίας τῆς «Ἐταιρείας Τηλεφώνων καὶ Τηλεγραφημάτων», ἱδρυσαν τὸ National Bureau of Economic Research, τὸ ὁποῖον ἤτο ὁ σταπα-νεὺς τῆς ἐπὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ Κύκλου ἐρεῦνης.

Ἐπίσης ὁ Commons ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰ νομισματικὰ ζητήματα διὰ τὴν καταλάβη τὸ 1922 καὶ τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου τῆς National Monetary Association. Ἀπὸ τῆς θέσεώς του ταύτης ὁ Commons προέτεινεν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος καὶ τῆς πίστεως θεωρῶν τὸν ἔλεγχον τοῦτον ὡς συνέπειαν μιᾶς νέας ἐποχῆς τῆς Οἰκονομίας, τοῦ τραπεζιτικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ⁵. Προσέτι ὁ Commons εὕρισκετο εἰς σχέσιν καὶ μὲ τὸ Federal Reserve System, ἵνα ἀντιμετωπισθῶσι θέματα τόκου ἀναπροξοφλήσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐλευθέρου ἀγορᾶς (open market policy). Ἡ μεγάλη κρίσις τοῦ 1929 ἐπαβεβαίωσε τὴν ἠρθότητα τῶν ἀπόψεων τοῦ Commons περὶ ἐπεμβάσεως εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν πρὸς ὑπερλογισμὸν τῆς. Εἰς τοῦτον δὲ ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι διὰ τῶν βολонταριστικῶν τῶν ἀντιλήψεων ὑπεβουβήθη τὴν νεωτέραν οἰκονομικὴν σκέψιν τονώσας ταύτην εἰς τὴν ἐρευναν τῶν θεμάτων τῆς ἀπασχολήσεως (employment) καὶ τῆς ὠριμότητος (maturity) τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ὀριστικὴν πλέον ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ζωῆς ὁ Commons ἐξέδωσε τὸ μνημειώδες ἔργον του «Institutional Economics, its Place in Political Economy» (1934), διὰ τὴν συνεχίσιν συγγραφέων διαφόρους μελέτας καὶ παρέχων τὰς συμβουλὰς του εἰς ὀργανώσεις καὶ ἐπιστήμονας μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος τὴν 14ην Μαΐου 1945.

Τὸ ἔργον τοῦ Commons συνέχισαν οἱ Selig Perlman, Arthur J. Altmeyer, Edwin E. Witte, καὶ Don D. Lescolier, γινόμενοι ἄξιοι σημασιφόροι τῶν ἰδεῶν τοῦ διδασκάλου τῶν⁶.

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἔργων⁷ τοῦ Commons μνημονεύομεν ἐνταῦθα πλὴν τῶν ἤδη ἀναφερθέντων καὶ τὰ ἐξῆς : Social Reform and Church (1894), Proportional Representation (1895), Trade Unionism and Labor Problems (1905), Races and Immigrants in America (1907), A Documentary of American Industrial Sciency (1910-1911), Τόμ. II, τὸ ὁποῖον συνέγραψεν ὁ Commons μετ' ἄλλων συνεργατῶν⁸ του καὶ ὅπου εἰς τοὺς προλόγους τῶν τόμων VII καὶ VIII μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσωμεν

5. A. C. Cruikshank : ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 150.

6. Ὁ πλήρης κατάλογος τῶν ἔργων, μελετῶν καὶ ἀρθρῶν τοῦ J. Commons δίδεται εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀνωτέρω ἐργασίαν του The Economics of Collective Action, σελ. 377-408.

7. J. Dorfman : The Economic Mind in American Civilization, Τόμ. III, σελ. 395.

8. Οἱ συνεργάται οὗτοι τοῦ Commons ἦσαν οἱ ἐξῆς : John B. Andrews, E. A. Gilmore, W. M. Leiserson, O. B. Phillips, Helen L. Summer.

τὸ βάλος τῆς σκέψεως τοῦ μεγάλου θεωρητικοῦ, Labor and Administration (1913), Principles of Labor Legislation (1916), ὁμοῦ μετὰ τοῦ John B. Andrews, History of Labor in the United States (1918), μετ' ἄλλων συνεργατῶν⁹ Industrial Goodwill (1919), καὶ Industrial Government (1921).

Ἦδη ἀφοῦ παραθέσαμεν τὰ βιογραφικὰ τοῦ J. R. Commons, θὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω τὰ περὶ τῶν θεσμικῶν οικονομικῶν του.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Ἡ Μέθοδος.

Τὸ ἔργον τοῦ J. R. Commons εἶναι ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὸν καθηγητὴν του Ely καὶ ἀπὸ τὸν Thorstein Veblen¹⁰ ἀρχηγὸν τῆς Θεσμικῆς Σχολῆς (Institutional School)¹¹, ὡς ὠνομάσθη ἡ ὁμάς τῶν οικονομολόγων κοινω-

9. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο συνεργᾶται τοῦ Commons ἦσαν οἱ ἐξῆς: J. B. Andrews, Elizabeth Brandeis, H. E. Hoagland, Elizabeth S. Johnson, Don D. Lescolier, E. G. Mittelman, Selig Periman, Florence Peterson, D. J. Saposs, Hellen L. Sumner, Philip Taft καὶ Harry Weiss.

10. Ὁ Thorstein Veblen (1857-1929) καταγωγῆς νορβηγικῆς ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τοῦ νέου ἀνέμου, ὁ ὁποῖος ἐπνεύσεν εἰς Ἀμερικὴν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος, τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἐστράφη ἀπὸ τὴν στατικὴν καὶ μηχανικὴν θεώρησιν τῆς οικονομίας εἰς τὴν δυναμικὴν καὶ κοινωνικὴν τοιαύτην. Οὕτω ἡ νεοκλασσικὴ σκέψις ἐν Ἀμερικῇ (H. Davenport, John Bates Clark, F. W. Taussig) ἐδέχθη τὴν ἀπηνή κριτικὴν τῶν θεσμικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Veblen, τὸ ἔργον τοῦ ὁποῖου εἶναι ἐπηρεασμένον ὑπὸ τῶν Pierce, James, Dewey, Ely, S. N. Patten, Baldwin, G. Stanley, Hall καὶ Charles H. Cooley.

Μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Veblen σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἐξῆς: Theory of Leisure Class (1891), Absentee Ownership and Business Enterprise in Recent Times (1923), The Instinct of Womanship and the State of the Industrial Acts (1914), The Engineers and the Price Interests and the State of the Industrial Acts (1919), The System (1921). Περὶ Veblen ἴδε εἰς J. Dorfman: Thorstein Veblen and His America, 1934 καὶ εἰς J. Hobson: Thorstein Veblen, 1937, ὡς καὶ εἰς τὴν κατωτέρω βιβλιογραφίαν.

11. Ὁ Gruchy ἀκολουθῶν τὸν A. B. Wolff, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ χρησιμοποιοῦντας πρῶτος τὸν ὄρον «θεσμικός» (Institutional) ἦτο ὁ Max S. Hardman (A. Gruchy: σελ. 2). Ὁ L. Harter ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ὄρος θεσμικός εἰσήχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ H. Hamilton εἰς τὸ Συνέδριον τῆς American Economic Association τὸ 1918 (L. Harter: σελ. 213). Ἡ Θεσμικὴ Σχολὴ διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς διατυπωθέντων θεσμικῶν οικονομικῶν ἀναθεωρεῖ τὴν οικονομολογικὴν παράδοσιν ἐν Ἀμερικῇ, ἐπιπέτασις τῶν ἑυρωπαϊκῶν Σχολῶν καὶ προσπαθεῖ νὰ συνδυάσῃ τὰς θεωρητικὰς ἐννοίας μετὰ τὴν πραγματικότητα. Νέα χωρὰ, νέα δυνατότητες, νέα θεσμοί, νέα τεχνικὴ, νέον ὀργανωτικὸν πνεῦμα ἐπιμορφῶσιν τὴν καθ' ἑαυτὴν ἀμερικανικὴν Σχολὴν, τὴν τῶν θεσμικῶν. Οἱ θεσμικοὶ πιστεύουσιν ὅτι διὰ τῶν ἰδεῶν τῶν προμηθεύουσιν ἀποτελεσματικὰ ἐργαεῖα διὰ τὴν ἀνατομίαν καὶ παρακολούθησιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς Οἰκονομίας. Οὗτοι χρησιμοποιοῦν κυρίως τὴν κοινωνιολογικὴν στατιστικὴν μέθοδον πρὸς παρακολούθησιν τῶν διαφόρων φαινομένων λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν

κατά δεύτερον λόγον και την ιστορικήν μέθοδον (G. Pigoῦ : Τόμ. I, σελ. 13). Οὗτω οἱ θεσμικοὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς προηγουμένας ἀτομιστικὰς Σχολὰς αἰτινὲς υἰοθέτησαν τὴν ἀφρημένην μέθοδον παραγκωνίσασαι τὰ γεγονότα και στρέψασαι τὰς προσπάθειαι των εἰς τὴν ἐνωσιολογικήν και α priori κατασκευὴν ἐνὸς ἰδεατοῦ και τελείου κόσμου ἐναντι τοῦ πραγματικοῦ και ἀτελοῦς. ἐδέχθησαν τὴν ἐπαγωγὴν και διὰ τῆς στατιστικῆς συνεσώρευσαν τὰ φαινόμενα ἐξετάζοντες τὰς μεταβολὰς των ἐν τόπῳ και χρόνῳ. Οὗτοι διὰ τῆς παρατηρήσεως θέλουσι νὰ ἐξαγάγουν νόμους, ἀποφεύγοντες μίαν ἀπλὴν καταγραφὴν γεγονότων πρὸς παρακολούθησιν τῆς χρονολογικῆς ἢ ἐξωτερικῆς αὐτῶν ὕφης, ὡς τοῦτο ἐπραξάν οἱ ἱστοριογραφικῶς ἐργασθέντες ὁπαδοὶ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς. Πάντως οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους οἱ θεσμικοὶ διατυπῶνουν εἶναι σχετικοὶ ἐφ' ὅσον στηρίζονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν, ἥτις, μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν χρονικῶν ἐποχῶν και τῶν διαφόρων χωρῶν. Δι' ἃ και οἱ θεσμικοὶ ἀπορρίπτουν τοὺς παγκοσμίους νόμους τῶν κλασσικῶν δεδομένου ὅτι κατ' αὐτούς τὰ οικονομικὰ φαινόμενα περιλαμβάνονται ἐντὸς τῶν νομικῶν και κοινωνικῶν θεσμῶν, οἵτινες πάντοτε μεταβάλλονται και πάντοτε ἀνανακαλοῦν τὸν χρόνον και τὸν χῶρον ἐντὸς τῶν ὁποίων διαμορφοῦνται. Οὗτω ἡ ἰδιοκτησία και ὁ συναγωνισμὸς ἐξετάζονται ὡς διάφοροι τύποι ἰδιοκτησίας και ὡς διάφοροι τύποι συναγωνισμοῦ μεταξὺ ἀτομικῆς και κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ θεσμικοὶ ἐξετάζουν ἐπίσης τὴν ἔλλειψιν οικονομικῆς ἰσορροπίας ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικότης δὲν συμβιβάζεται μετὰ τὴν ὑπαρξιν οικονομικῆς ἰσορροπίας και διακρίνουν ὡς ὁ γάλλος François Simiand διακρινάσκει μακρᾶς (secular) και μεσαίας ἢ μικρᾶς κυκλικῆς διαρκείας (12 ἐτῶν). Γενικῶς δὲ ἐὰν οἱ Κλασσικοὶ και αἱ μετέπειτα ἀτομιστικαὶ Σχολαὶ (Αὐστριακὴ Σχολή, Μαθηματικὴ Σχολή, Νεοκλασσικὴ Σχολή), ἐστηρίχθησαν ἐπὶ παραγόντων ὀρθολογικῶν και ἀτομιστικῶν οἱ θεσμικοὶ ἐστηρίχθησαν ἐπὶ ὁμαδικῶν και μὴ ὀρθολογικῶν παραγόντων. Δ' ὁ και τὸν homo oeconomicus οἱ θεσμικοὶ τὸν ἀντικατέστησαν μετὰ τὸν homo organizer (A. F a n - l a n i : ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 2), ὅστις κινεῖται οὐχὶ ἐντὸς ἐνὸς φανταστικοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐντὸς ἐνὸς πραγματικοῦ κόσμου εἰς ἃ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ σημασία τοῦ συρμοῦ, τῆς προπαγάνδας, τῆς παραδόσεως και τῶν συνθητιῶν (G. P i g o u, ἐνθ' ἄνωτ., Τόμ. I, σελ. 17). Ὁ καθηγητῆς L. Haney συνοψίζει τὰς ἐξῆς βασικὰς ἀντιλήψεις τῆς Σχολῆς :

- α. Πᾶσα οικονομικὴ ἐρευνα δέον ὅπως βασίζεται ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς (behavior) τῆς ὁμάδος και οὐχὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν. ἡ ἀνθρωπίνη δὲ συμπεριφορὰ συνεχῶς μεταβάλλεται.
- β. Αἱ οικονομικαὶ γενικεύσεις εἶναι σχετικαὶ ἐν τόπῳ και χρόνῳ ἐνῶ τὰ ἤθη και ἔθιμα, οἱ νόμοι, εἶναι τρόποι ὀργανώσεως τῆς οικονομικῆς ζωῆς.
- γ. Σπουδαίας σημασίας κίνητρα ἐπιτρέζοντα τὰ ἄτομα εἶναι ἀδύνατον νὰ μετρηθῶσιν.
- δ. Αἱ προσαρμογαὶ εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζονται ὡς ἐκινουῦσαι ἐκ μίας σταθερᾶς ἰσορροπίας, ἀλλὰ ὅτι αὐταὶ εἶναι σταθεραὶ μόνον ὑπὸ τοὺς ὑφισταμένους θεσμοὺς (Ἰδ. L. H a n e y : History of Economic Thought, σελ. 719-720).

Εἰς τὴν Σχολὴν τῶν θεσμικῶν ἀνήκουν πλὴν τῶν Veblen και Commons και οἱ ἐξῆς : W. C. Mitchell, A. C. Tugwell, G. G. Means, N. W. Stewart, S. H. Slichter, W. F. Ogburn, A. B. Wolff, W. E. Atkins, J. Dorfman, W. H. Hamilton και ἐν τισὶ ὁ John Maurice Clark. Ἡ Σχολή τῶν θεσμικῶν, ὡς λέγει ὁ Haney, ἀντετάχθη εἰς τὴν Αὐστριακὴν Σχολήν, ὅπως αὐτὴ εἰς τὴν Ἱστορικὴν Σχολήν. Τὸ ἔργον δὲ τῆς θεσμικῆς Σχολῆς ὑπῆρξεν οὐχὶ μόνον θεωρητικὸν ἀλλὰ ἐπηρέασε και τὴν οικονομικὴν πολιτικὴν τῶν ΗΠΑ διὰ τοῦ New Deal (1933-1937) τοῦ Franklin Roosevelt. (Ἴδε εἰς L. F r a n k : L'experience Roosevelt et le milieu Social Americain, Paris 1937). Τινὲς τῶν ὁπαδῶν τῆς Σχολῆς δὲν συνεφώνησαν μετὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Roosevelt, ὡς ὁ H. G. Moulton και οἱ συνεργάται του τῶν Brookings Institutions (Ἰδε εἰς G. P i g o u : Les Nouveaux Courants, Τόμ. II, σελ. 150). Πάντως ὁ Roosevelt τόσον διὰ τὰ ἐργατικά συνδικάτα, ὡς

νιολόγων¹², αἱ ὁποῖοι στηρίζουν τὴν δυναμικὴν τῆς οἰκονομικῆς ψυχολογίας ἐπὶ ὑπερατομικῶν παραγόντων, τῶν θεσμῶν, οἵτινες ἐπηρεάζουν τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀτόμων, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων William James¹³ καὶ John Dewey¹⁴.

Οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς παλαιᾶς ὑποκειμενικῆς ψυχολογίας John Locke¹⁵ καὶ George Berkeley¹⁶ ἐθεώρουν τὸν νοῦν ὡς παθητικὸν παράγοντα τῶν ἰδεῶν, ἀποτελούντων τὸν κόσμον τῆς πραγματικότητος καὶ ἀνταντακλωμένων ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀπλοῦ μηχανισμοῦ ἀπεικονίσεως τῶν.

Ὁ φιλοσοφικὸς πραγματισμὸς¹⁷ (pragmatism), ἀντέκρουσε τὴν στατικὴν καὶ μηχανικὴν τυχὴν θεώρησιν τῆς ψυχικῆς ζωῆς καὶ ἀντιπερίεσε δυναμικὴν τριαύτην ὑπὸ συνεχῆς ρεῦμα ἐντυπώσεων καὶ ἰδεῶν διακυρτουμένων

- καὶ διὰ τὰς τρεῖς θεολογίαις τὰς ἀπόψεις τοῦ Commons (G. PIROU: Τόμ. II, σελ. 152). Εἰς τὰ πανεπιστήμια Columbia, Harvard καὶ Chicago πολλοὶ νέοι ἄνδρες ἠκολούθησαν τὴν Σχολὴν ἢ δὲ American Economic Association ἀφιέρωσε ἐν Συνεδρίῳ (An Appraisal of Institutional Economy). Σχετικὴν ἐπὶ τῆς Θεσμικῆς Σχολῆς Βιβλιογραφίαν ἀναφέρω καὶ τὴν ἐξῆς: The Institutional School εἰς Encyclopaedia of Social Sciences. — M. BURNS: Institutionalism and Orthodox Economics εἰς American Economic Review, XXI, σελ. 80 κ.επ. — L. HANLEY: History of Economic Thought New York 1951, σελ. 718 κ.επ. — E. ROLL: History of Economic Thought, σελ. 383 κ.επ. Ἰδε ἑλλην. μετ. ὑπὸ Α. Δ. ΣΙΔΕΡΙ: Ἱστορία τῆς Οἰκονομικῆς Σκέψεως, σελ. 416 κ.επ. — G. PIROU: Les Nouveaux Courants de la Pensée Economique aux Etats Unies. — E. WHITTAKER: A History of Economic Ideas, New York 1940, σελ. 736 κ.επ. — Jenny Griziotti-Kretschman: Storia delle Dottrine Economiche, Pavia 1949, σελ. 340 κ.επ. — F. PERRONX: La Valeur Paris 1947, σελ. 327 κ.επ. — E. JAMES: Histoire de la Pensée Economique, Paris 1955, Τόμ. I, σελ. 120 κ.επ. καὶ 120 κ.επ. V. T. HOFFMAN: Contemporary Economic Thought, 1928. — Α. Δ. ΣΙΔΕΡΙ: Ἱστορία τῶν Οἰκονομικῶν Θεωριῶν (Ἀξιολογικὴ Θεωρία), Ἀθήναι 1953, σελ. 355 κ.επ. — Α. Θ. ΧΟΥΜΑΝΙΔΗΣ: Ἡ Ὑποκειμενικὴ Θεωρία (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῇ), Ἀθήναι 1954, σελ. 110 κ.επ. — Ἡ Ἀξία Θεωρία (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῇ), Ἰδε ἑλλην. μετ. ὑπὸ Α. Δ. ΣΙΔΕΡΙ: Ἱστορία τῆς Οἰκονομικῆς Σκέψεως, σελ. 223, 335. — Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς ὁ ὅρος «Κοινωνιολογικὴ Σχολή» ἀντὶ τοῦ θεσμικῆς ἢ νεοϊστορικῆς, δεδομένου ὅτι ὡς ἑρμῆς παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Σίδερης ὁ χρησιμοποιούμενος ὑπὸ τῆς βιβλιογραφίας ὅρος «Institution» ἔχει τὴν ἑνωϊαν κοινωνικοῦ θεσμοῦ κοινωνιολογικῶς νοουμένου καὶ οὐχὶ νομικῶς (Ἰδε E. ROLL, ἐνθ' ἄνωτ., ἑλλ. μετ. Σ.Μ., σελ. 422). Ἐνῶ ὡς νεοϊστορικὴ πάλιν δὲν εὐστάθει, δεδομένου ὅτι ἡ Σχολή περισσότερον ἠσχολήθη μὲ τὴν Στατιστικὴν παρά μὲ τὴν Ἱστορίαν (E. JAMES: Τόμ. II, σελ. 122-123).
13. JAMES: Pragmatism, 1907, γαλλ. μετ. Le Pragmatism, Paris 1918.
14. J. DEWEY: Reconstruction of Philosophy, 1920. — Experience and Nature, Chicago 1925.
15. J. LOCKE: Essay Concerning Human Understanding, 1690.
16. G. BERKELEY: Principles of Human Knowledge, 1710.
17. Τὸν φιλοσοφικὸν ὅρον πραγματισμὸς ἐκρηματισίθη πρῶτος ὁ ἀμερικανὸς φιλόσοφος Charles S. Pierce (1839-1914).

ὑπὸ τοῦ νοῦς. Αἱ ἔννοιαι καὶ αἱ γνώσεις μας κατὰ τὸν φιλοσοφικὸν πραγματισμὸν μας καθοδηγοῦν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον διὰ τῆς νοήσεώς μας, βασιζομένης ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, πρὸς ὀρθὴν κρίσιν ἐπὶ τῆς χρησιμότητος τῶν διὰ τὴν ζωὴν (James). Νόησις καὶ ἔννοιαι εἶναι μέσα (instrumentalism) πρὸς ἐξουσιασμὸν τῆς πραγματικότητος ἀπὸ πλευρᾶς πνευματικῆς καὶ πρακτικῆς (Dewey). Οὕτω ὁ νοῦς διὰ τὴν νεωτέραν κοινωνικὴν ψυχολογίαν ἀποτελεῖ τὸν ἐνεργητικὸν παράγοντα τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τῆς κοινωνικῆς του δράσεως¹⁸. Εἰς τὴν κοινωνικὴν ταύτην ψυχολογίαν περιλαμβάνεται καὶ ἡ οἰκονομικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀτόμων.

Ὁ Commons ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ φιλοσοφικοῦ πραγματισμοῦ δέχεται τὸν νοῦν ὡς ἐνεργητικὸν παράγοντα ὑποστηρίζων δημιουργικὴν σχέσιν νοῦς καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου¹⁹. Οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὁμαδικῆς ψυχολογίας ἐξετάζει τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν (economic behavior), θεωρῶν ταύτην ὡς κινουμένην ὑπὸ τῶν ἐνστικτιῶν, τούτων διαμορφουμένων ὑπὸ τῶν συνηθειῶν τελούντων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Οὕτω ὁ Commons τίθεται ἀντιμέτωπος τῆς μαρξιστικῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Διότι ὁ Marx δὲν ἠσχολήθη μὲ βιολογικοὺς παράγοντας καὶ ἐνστικτα, προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν κοινωνικὴν λειτουργίαν.

Ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Marx, προκειμένου περὶ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ὑφίσταται σύγκρουσις δύο τάξεων, προλεταριάτου καὶ κεφαλαιοκρατίας, ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς τάξεως κατοχῆς τῶν μέσων παραγωγῆς, μὲ συνέπειαν τὴν καταστροφὴν τῆς ὑπὸ τοῦ προλεταριάτου, τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ οὕτω τὴν ἐξαφάνισιν τῆς πάλης τῶν τάξεων.

Ὁ Commons ἀκολουθῶν τὸν Dewey, καθ' ὃν ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ πάλη εἶναι ἀτελεύτητος, ὑποστηρίζει ὅτι ἔχομεν συνεχῆ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνταγωνισμὸν καὶ συγκρούσεις συμφερόντων, αἵτινες ὅμως ἀφοροῦν εἰς διάφορα κοινωνικὰ στρώματα, λ.χ. ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν, παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν, δανειστῶν καὶ δανειζομένων, μεγαλεμπόρων καὶ γεωργῶν κλπ.²⁰ Αἱ συγκρούσεις αὗται τῶν συμφερόντων μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στρωμάτων εἶναι δυνατόν νὰ ὀξυνθῶσιν εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν οὐδέποτε ὅμως φθάνουν εἰς ἀνατροπὴν τῆς κοινωνίας. Τοῦτο δὲ διότι παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τῶν συμφερόντων ὑφίσταται καὶ ἀλληλεγγύη²¹ μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινω-

18. R. Paris: American Sociology etc Twentieth Century Sociology, New York 1945, σελ. 538 κ.επ. B. Watson: Behaviorism, 1924.

19. J. Commons: Institutional Economics, σελ. 16.

20. J. Commons: Ἐθ' ἄνωτ., σελ. 718.

21. Εἰς τὴν περὶ ἀλληλεγγύης ἀντιλήψιν τοῦ ὁ Commons εἶναι ἐπηρεασμένος ὑπὸ τῆς солидарισμού τοῦ L. e. Bourgeois (International Organization of Social Pol-

Καί ἡ Οἰκονομική Ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον ἡ σύγχρονος κοινωνία ἀποτελεῖται ἐκ θεσμῶν ἐν δράσει εἶναι ἡ ἐπιστήμη αὐτῆς τῆς δράσεως²⁶. Δι' ὃ καὶ ὁ Commons ἰσχυρίζεται ὅτι ἅπαντα τὰ οἰκονομικά προβλήματα δεόν ὅπως ἀντιμετωπίζονται ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς συλλογικῆς δράσεως. Αὕτη δὲ δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποῖαν ἀποδίδομεν εἰς τὴν κοινωνικὴν δράσιν, διότι εἶναι γενικώτερον καὶ κυριαρχοῦν γεγονός τῆς κοινωνικῆς ζωῆς²⁷. Τὰ ἀνθρώπινα ὄντα γεννῶνται καὶ ἀναπτύσσονται κατὰ τὴν συλλογικὴν αὐτὴν δράσιν καὶ ἀποκοῦν τὴν ἀτομικότητά των βάσει τῶν κανόνων τῆς συλλογικῆς δράσεως, ἡ δὲ ἐλευθερία καὶ ἡ ἔκτασις τῆς δράσεως των ἐξαρτῶνται ἐξ αὐτῆς τῆς συλλογικῆς δράσεως ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν θεσμῶν. Ἐκαστος θεσμὸς εἶναι ὀργανωμένος βάσει ἱεραρχίας εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ ἡγεσία. Αὕτη δὲ ἀφορᾷ εἰς ἡγεσίαν ἐργατικῶν ἐνώσεων, ἐπιχειρήσεων, ἐκκλησιαστικῶν ὀργανώσεων, Κράτους, ἐν ἄλλοις λόγοις εἰς πολλαπλότητα ἐξουσιῶν²⁸. Ἡ σημαντικώτερα ἡγεσία εἶναι ἡ τοῦ Κράτους, ἥτις παρεμβαίνει πρὸς κατοχύρωσιν τῆς ἰδιοκτησίας, τῶν συναλλαγῶν, κλπ.

Ἡ κλασσικὴ Σχολὴ καὶ γενικῶς οἱ ὁπαδοὶ τοῦ laissez faire ἐθεώρουν τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ἀπόλυτον δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου μὴ ἐπιδεχόμενον ἔλεγχον, τὸ ἴδιον δὲ ἐθεώρουν καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς συναλλαγὰς, διενεργουμένας ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης κυριαρχίας (sovereignty). Ἡ πραγματικότης ὅμως τῆς σήμερον εἶναι διάφορος, δεδομένου ὅτι τὸ Κράτος προβαίνει εἰς ὀρισμένους περιορισμοὺς τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπεμβαίνει εἰς τὰς συναλλαγὰς μὲ ἀνάλογον ἐπέμβασιν καὶ ὅσον ἀφορᾷ τοὺς διαφόρους θεσμοὺς.

2. Ὁ Κεφαλαιοκρατισμός.

Προβαίνων ὁ Commons εἰς ἀνατομίαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ παρατηρεῖ ὅτι τοῦτος διῆλθε τρία στάδια²⁹.

Τὸ πρῶτον στάδιον εἶναι τὸ τοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ (merchant capitalism), τὸ ὁποῖον ἄρχεται μὲ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπανάστασιν τοῦ 1689. Τὸ στάδιον τοῦτο διακρίνεται διὰ τὰς ἀπὸ μέρους τοῦ Κράτους διεξαγομένας συναλλαγὰς ἀφηνομένων τῶν ἐχόντων κατωτέραν σημασίαν συναλλαγῶν ὅπως

26. J. Commons : ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 34.

27. J. Commons : Economics of Collective Action, αὐτόθι.

28. Ἴδε εἰς J. R. Commons : Pluralism εἰς Encyclopaedia of Social Sciences, 1932-1935, Τόμ. XII, σελ. 170.

29. J. Commons : Institutional Economics, σελ. 763 ἐκ τῶν The American Shoemakers, A Sketch of Industrial Evolution, Quart. Jour. Econ. XXIV, 1901. Ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ τῆς ἐργασίας ὑπὸ τὸ καθεστὸς τοῦ ἴδε ἐπίσης εἰς J. Commons : The Legal Foundations of Capitalism. Ἐπισημ. ἐπισημασμένον ὑπὸ τοῦ Karl Buecher (Industrial Evolution, μετ. 1919) καὶ W. Sombart (Der Modern Kapitalismus, 1928).

οιεζαχθῶσιν ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν. Ἐπίσης κατὰ τὸ αὐτὸ στάδιον ἔχομεν περιορισμένον ὄγκον παραγωγῆς, ἐλαχίστην τεχνολογικὴν πρόοδον καὶ οἰκονομικὴν δραστηριότητα. Τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ επιχειρηματικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ (business capitalism) ἄρχεται κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, καθ' ὃν ἀρχίζει νὰ προοδεύῃ ὁ τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς, νὰ ἀναπτύσσεται τὸ μεγαλεμπόριον, νὰ διοργανῶται ἡ παραγωγή καὶ τὰ ἄτομα νὰ ἀπολαμβάνουν μεγίστης ἐλευθερίας, ὥστε ἡ παρουσία τοῦ Κράτους εἰς τὰς οἰκονομικὰς τῶν ἀτόμων σχέσεις νὰ εἶναι σκιώδης.

Τὸ τρίτον στάδιον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 20ου αἰῶνος, ὅστις εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ τραπεζιτικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ (banker capitalism). Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ ἰδιοκτησία ἀποβαίνει μόνον οἰκονομικῆς ἰσχύος καὶ οὐχὶ οἰκονομικῆς χρησιμότητος δι' ἧς καὶ ἐπιβάλλεται ὁ διὰ τῆς συλλογικῆς δράσεως ἔλεγχος³⁰. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς οἰκονομίας ὁ επιχειρηματίας εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ τραπεζίτου, τὰ δὲ ἄτομα ὀργανιώνονται εἰς ομάδας, διαφόρου μορφῆς καὶ ἰσχύος, ὥστε νὰ ἔχωμεν ομάδας ὀργανωμένων συμφερόντων (going concern)³¹, δημιουργουμένων ὑπὸ τῆς θελήσεως τῶν ἀτόμων πρὸς ἀντιμετώπισιν μελλοντικῶν προσδοκιῶν. Συγχρόνως κατὰ τὸ αὐτὸ στάδιον ἔχομεν πρόοδον εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς μεθόδους ἐργασίας (going plant)³², ἐνῶ καταβάλλεται προσπάθεια διεισδύσεως ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς διὰ τῆς ὀρθολογικῆς ὀργανώσεως τῶν ὀσοληψιῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν πλέον εὐνοϊκῶν τιμῶν (going business)³³.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν ὀσοληψιῶν τούτων δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς σχέσιν ἀνθρώπων πρὸς φυσικὰ προϊόντα, ἤτοι εἰς τὴν ἀξίαν χρήσεως τῶν ὀγαθῶν ὡς ὑπὸ τὸ φρεουδαλικὸν καθεστῶς, ἀλλὰ εἰς μεταξὺ ἀνθρώπων σχέσεις καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἀνταλλαγὴν χρηματικῶν ἀξιῶν, τῶν συναλλαγῶν ὁσμέραι ὑποκειμένων εἰς μεγαλυτέραν πειθαρχίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία μεταβάλλεται συγχρόνως μὲ τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἐμφάνισιν νέων θεσμῶν δεχομένη ἔλεγχον, ἐνῶ λαμβάνει ἕκτασιν ἢ μορφή ταύτης περιλαμβανούσα καὶ τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ (τίτλους, δικαιώματα κλπ.). Ἡ ὑπὸ τοῦ ὀρίμου κεφαλαιοκρατισμοῦ ἐξέλιξις τῶν διαφορῶν μέσων καὶ δυνάμεων ἐτόνωσε καὶ τὴν συλλογικὴν δράσιν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς σπανίας (scarcity)³⁴ τῶν

30. J. Commons: Institutional Economics, σελ. 69.

31. J. Commons: The Legal Foundations, σελ. 145 καὶ Institutional Economics, σελ. 52, 336, 633. Ὁ θεσμός, λέγει ὁ Commons, εἶναι Going Concern, δεδομένου

ὅτι τοῦτο εἶναι μία ὀργανωμένη ὁμάς πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συγκρούσεων εἰς τὰς ὀσοληψίας, δεδομένου ὅτι ἕκαστος προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο καὶ φέας, δώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον, δι' ἧς καὶ διὰ τοῦ Going Concern ἐπιτυγχάνεται ἡ τάξις.

32. J. Commons: Institutional Economics, σελ. 118 καὶ Collective Action, σελ. 34.

33. J. Commons: The Legal Foundations, σελ. 182.

34. J. Commons: Economics of Collective Action, σελ. 89 κ. ἐπ. «Ἡ Οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, λέγει ὁ Commons, εἶναι ἡ μελέτη τῶν συναλλαγῶν ὑπὸ τῶν ἀτόμων

διαφόρων προς ικανοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου μέσων διὰ τῆς ἐπαυξήσεως τῆς ἐπαρκειᾶς (efficiency)³⁵. Οὕτω ὁ 20ὸς αἰὼν δύναται νὰ ὀνομασθῆ ὁ αἰὼν τῆς ἐπαρκειᾶς ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιτεύξεων εἰς τὸν τομέα τῆς τεχνικῆς, τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν δοσοληψιῶν καὶ γενικώτερον τῆς ἀναπτύξεως τῶν μεθόδων ἐργασίας³⁶.

Καὶ ὁ Commons προχωρῶν ἐξετάζει τὴν ἀποδοτικότητα ἀπὸ πλευρᾶς ἐργατῶν καὶ κεφαλαιοκρατῶν-ἐπιχειρηματιῶν. Οἱ μὲν ἐπιχειρηματῆαι κατ' αὐτὸν καταβάλλουν προσπάθειαν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μεγαλυτέρας ἀποδοτικότητος διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπιτυχοῦς συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, οἱ δὲ ἐργάται προσπαθοῦν νὰ προσαρμοσθῶν ὅσον τὸ δυνατόν συμφερότερον πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἀποδοτικότητος πρὸς ἐπίτευξιν ὑψηλοτέρων ἀμοιβῶν καὶ ἀπασχολήσεως³⁷.

3. Ἡ Ἀμοιβὴ τῶν Ἐργαζομένων καὶ αἱ Ἐργατικαὶ Ἐνώσεις.

Διὰ τοὺς κλασσικοὺς τοῦ οἰκονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ ὁ συντελεστῆς ἐργασία καὶ ἡ ἀμοιβὴ τούτου ἠρευνήθησαν ἀπὸ τῆς ἑξῆς σκοπιᾶς³⁷. Οὗτοι ἐπίστευον εἰς μίαν κοινωνίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὸ ἄτομον εἶναι ἡ δύναμις, ἥτις κινεῖ τὸν μηχανισμόν τῆς ὑπὸ ἀδιασαλεύτον φυσικὴν ἄρμονίαν, τοῦ νόμου τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος κυριαρχοῦντος ἐν τῇ οἰκονομικῇ δράσει.

Οἱ κλασσικοὶ ἠκολούθησαν τὴν στατικὴν θεώρησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν ὁποίων δημιουργὸς καὶ ρυθμιστῆς εἶναι ἡ ἀόρατος χεὶρ τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τὸ προῖον τούτων, ὁ οἰκονομικὸς ἄνθρωπος, ὁ διὰ τῶν ἐγωιστικῶν αὐτοῦ κινήτρων ἐπιτυχάνων τὴν μεγίστην ὠφέλειαν τῆς κοινωνίας. Δι' ὃ καὶ πᾶσα κρατικὴ παρέμβασις ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς ἔχουσα ὑλέθριον ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ τελείου μηχανισμοῦ τῆς ὑφισταμένης φυσικῆς τάξεως.

Οἱ κλασσικοὶ ὁμιλοῦν περὶ ἐλαχίστου συντηρήσεως θεωροῦντες ὅτι οἱ μισθοὶ δὲν δύνανται νὰ κατέλθουν κάτω τοῦ ἐπιπέδου τούτου. Προσέτι ἰσχυ-

καὶ ὁμάδων ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπόθεμα τῶν διατιθεμένων ὑπὸ τῶν ἀτόμων καὶ ὁμάδων περιωρισμένων μέσων (ὑπ. ἰδική μου) ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς αὐτῶν δράσεως καὶ σκοπῶν διὰ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀτομικῶν καὶ δημοσίων συμφερόντων» (J. Commons: Legal Foundations, σελ. 357-388).

35. J. Commons: Economics of Collective Action, σελ. 97 κ.ἐπ.

36. «Αἱ ἀξίαι χρήσεως τῶν κλασσικῶν οἰκονομολόγων», λέγει ὁ Commons, «ἦσαν τὸ ἰσοδύναμον μιᾶς φιλοσοφίας ἀφθονίας, ἐπαρκειᾶς (efficiency), ἠῤῥημένων ὠρῶν ἐργασίας... Αἱ ἀξίαι σπανιότητος (scarcity values) τοῦ εἰσσοῦ αἰῶνος εἶναι τὸ ἰσοδύναμον τῶν ἰδιωτικῶν ἀξιῶν, νομικῶν καὶ τραπεζικῶν, τῶν ὀρθολογικῶν δοσοληψιῶν τῶν συνεργατικῶν, τῶν κάρτελς καὶ τῶν ἐνώσεων...» (J. Commons: Economics of Collective Action, σελ. 169).

37. Α. Χουμανίδη: Ὁ Ἐργατικὸς Μισθός, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κλασσικῶν μέχρι σήμερον. Πρόλογος Α. Fanfani, Ἀθήναι 1957, σελ. 147 κ.ἐπ.

ρίζονται ότι πᾶσα ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν παρέμβασις θά εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδισθῶσιν οἱ φυσικοὶ νόμοι οἱ ἀποκαθιστῶντες πᾶσαν διαταραχὴν τῆς οικονομικῆς ἰσορροπίας.

Οἱ σοσιαλισταὶ ἀντιπαραθέσαντες εἰς τοὺς κλασσικοὺς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀντιλήψεις ἐδέχθησαν ἐν τῇ ἐρεύῃ τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ἐρμηνεῖαν κοινωνικὴν ἐξελικτικὴν, ἐμβαθύναντες εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν αἰτίων τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων, ὑποστηρίζαντες τὴν σοσιαλιστικὴν τῶν ἀποψιν περὶ οικονομικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας. Οὗτοι τονίζοντες τὴν ὑπαρξιν κοινωνικῆς ἀδικίας δέχονται ὅτι τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καταστάσεως ἐκμεταλλύσεως ὑφ' ἣν διατελοῦν οἱ ἐργάται. Δι' ὃ καὶ οἱ μισθοὶ κατ' αὐτοὺς, δύνανται νὰ κατέλθουν καὶ κάτω τοῦ ἐλαχίστου συντηρήσεως, ἐνεκα τῆς ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν μονοπωλιακῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας, πλὴν τῶν λοιπῶν λόγων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἀντινομίαν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Οὕτω οἱ σοσιαλισταὶ διακηρύσσου τὴν ἀδυναμίαν τοῦ συγχρόνου οικονομικοῦ καθεστώτος νὰ ἐφοδιάσῃ με δίκαιον εἰσόδημα τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Δι' ὃ καὶ εἴτε ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρόκειται περὶ τῶν μετριοπαθῶν σοσιαλιστῶν, εἴτε διακηρύσσου τὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ὁ διατυπώσας τὰς ἄκρας ταύτας ἰδέας περὶ κοινωνικῆς ἐπανάστασεως Karl Marx τυπώσας τὰς ἄκρας ταύτας ἰδέας περὶ κοινωνικῆς ἐπανάστασεως Karl Marx ἰσχυρίζεται ὅτι ὑφίσταται ἀντινομία εἰς τὸν κεφαλαιοκρατικὸν τρόπον παραγωγῆς, ἐνεκα τῆς ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἰδιοποιήσεως τοῦ ὑπερπλεόντος, τοῦ παραγομένου ὑπὸ τῆς ἐργασίας, ἐχούσης τὴν ιδιότητα νὰ παράγῃ πέραν τῶν εἰς αὐτὴν ἀναγκαίων πρὸς συντήρησιν τῆς. "Ἐνεκα τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ταύτης οἱ ἐργάται θὰ πρέπη κατὰ τὸν Marx νὰ ἱκανοποιήσουσιν πρὸς κατάλυσιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστώτος καὶ τερματισμὸν τῆς ἐξαπλώσεως εἰς ἦν εἶναι οὗτοι ὑπ' αὐτοῦ καταδικασμένοι.

ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὁμῶς θεωριῶν³⁸ ἢ περὶ μισθοῦ θεωρία τοῦ Marx, ὡς ἀλλωστε καὶ ἡ περὶ ἀξίας θεωρία τοῦ ἀντιμεταπίσθη ὡς οὐχὶ ὀρθή, προσέτι ὅτι καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἐπαλήθευσις τῆς ἀπέδειξεν ἐπίσης τὸ ἀβάσιμόν τῆς³⁹. Τὴν θέσιν ταύτην λαμβάνει καὶ ὁ Commons, ὅστις κατακρίνει οὐχὶ μόνον τὸν Marx ἀλλὰ καὶ τοὺς σοσιαλιστάς, καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν κλασσικοὺς, διότι

38. Κριτικὴ τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας τοῦ Marx ἀπὸ μέρους τῶν νεωτέρων θεωριῶν ἴδε εἰς A. Δ. Σίδερς: 'Ἀξία-Τιμαί, σελ. 154 κ.ἐπ. καὶ εἰς τὴν διατριβὴν μου ἐπὶ διδασκαλίᾳ: «Ἡ ὑποκειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Φυσιοκρατῶν μέχρι σήμερον», Ἀθήναι 1954. Ἐπίσης εἰς τὴν μελέτην μου: 'Ὁ Ἐργατικὸς Μισθός, σελ. 41 κ. ἐπ.

39. Ὡς λ.χ. ἡ θεωρία περὶ προκρούσης πτώσεως τοῦ μέσου ποσοστοῦ τοῦ κέρδους τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ ἔννοδος τῶν μισθῶν, ἀντὶ τῆς πτώσεως τούτων καθ' ἕνα τὸν 19ον αἰῶνα. Ἴδε καὶ εἰς τὴν μελέτην μου: 'Ὁ Ἐργατικὸς Μισθός, ἐνθ' ἄνωγ., σελ. 21 κ. ἐπ. καὶ εἰς τὸ «Κέρδος, Ἀβεβαιότης, Κόστος ἐξαρτήσεως» εἰς περιοδικὸν «Σπουδαί» (ἀνάτυπον) Πειραιεύς 1963.

θεωρούν τὴν καταβαλλομένην ὑπὸ τοῦ ἐργάτου ἐργασίαν ὡς ἐμπόρευμα. Αἰ νεώτεροι θεωρίαι καὶ δὴ αἱ τῆς Ψυχολογικῆς καὶ Μαθηματικῆς Σχολῆς ἢ γενικῶς τῶν ἡδονιστῶν⁴⁰, ὡς ἐκλήθησαν οἱ ὁπαδοὶ ἀμφοτέρων τῶν Σχολῶν τούτων, ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῆς ἀφρημένης μεθόδου καὶ τοῦ τελείως ἐλευθέρου καὶ ἀνεξέλεγκτου οἰκονομικοῦ καθεστῶτος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται ὁ οἰκονομικὸς ἄνθρωπος πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγίστου συμφέροντος. Δι' ὃ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ ἐξετάζεται ὑπὸ τῶν ἡδονιστῶν ἐντὸς ἑνὸς συστήματος στατικῆς οἰκονομίας καὶ περιορίζεται μεταξὺ δύο προσώπων, ἐργοδότη καὶ ἐργάτου, παραμεριζομένων τῶν λοιπῶν παραγόντων. Κατ' αὐτοὺς ὁ ἐργατικὸς μισθὸς θὰ εἶναι τόσον μεγαλύτερος ὅσον ἐπιωφελέστερος θὰ εἶναι διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν ὁ συνδυασμὸς εἰς τὸν ὁποῖον προβαίνει ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ μεγαλύτερον δι' αὐτὸν ἀποτέλεσμα. Οὕτω διὰ τοὺς ἡδονιστὰς οἱ ἐργάται τίθενται εἰς δευτέραν μαῖραν, ἀφρηνομένης οὐσιαστικῶς τῆς πρωτοβουλίας εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀμοιβῆς των⁴¹.

Ὁ Commons ἀντικρούει καὶ τὰς θεωρίας ταύτας τῶν ἡδονιστῶν καὶ ἡ κριτικὴ του ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ νεοκλασσικοῦ συμπατριώτου John Bates Clark, ὁ ὁποῖος διετύπωσε τὴν θεωρίαν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ. Ὁ Commons θεωρεῖ ὅτι ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης ἐξετάζει τὸν ἐργάτην ὡς μηχανὴν τῆς ὁποίας ἡ ἀξία ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ παραγομένου προϊόντος. Διότι κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου προσδιορίζεται ἐκ τῆς παραγωγικότητος τοῦ τελευταίου ὠφελίμως χρησιμοποιουμένου ἐργάτου εἰς τὸ παραγωγικὸν ἔργον.

Ὁ Commons εἰς ὅλας αὐτάς τὰς θεωρίας ἀντιπαραθέτει τὰς ἰδικὰς του ἀπόψεις. Ὑποστηρίζει ἐπηρεασμένος ὑπὸ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ διδασκάλου του Ely ὅτι ὁ κοινωνικὸς παράγων δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Κατ' αὐτὸν ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἱκανοποιήσῃ δικαίως τὰ αἰτήματα τῶν ἐργαζομένων. Διὰ τὸν Commons οἱ ἐργάται δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιχειρήσεως, προτιμοῦντες νὰ ἀποφύγουν τοιαύτην εὐθύνην, ἀντιθέτως ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν ἀπασχόλησιν καὶ ἱκανοποιητικὴν ἀμοιβήν. Οὕτω ὁ Commons δέχεται ὡς ὑψίστης σημασίας διὰ τὰς σχέσεις ἐργασίας τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἔργατῶν εἰς Ἐνώσεις. Διὰ τῶν Ἐργατικῶν

40. Οἱ Gide - Rist ἐχρησιμοποίησαν τὸν ὄρον «ἡδονισταὶ» διὰ τοὺς οἰκονομολόγους τῆς Ψυχολογικῆς Σχολῆς καὶ Μαθηματικῆς Σχολῆς (Ch. Gide - Ch. Rist Histoire des Doctrines Économiques depuis les Physiocrates jusqu'à nos jours, Paris, ἐκδ. 1913, σελ. 606.— Τὸν ὄρον «ἡδονισταὶ» χρησιμοποιεῖ ἐπίσης εἰς τὰς μελέτας του καὶ ὁ Commons.

41. F. von Wieser: Theorie der Gesellschaftlichen Wirtschaft, Tubingen 1924, σελ. 264-267 εἰς Α. Δ. Σίδερνι: Αἱ περὶ μισθοῦ θεωρίαι, Ἀθήναι 1946, σελ. 64 καὶ Α. Χουμανίδη: Ὁ Ἐργατικὸς Μισθός, σελ. 61.

Ἐνώσεων δημιουργεῖται θεσμὸς ἰσχύος καὶ ἀπὸ μέρους τῶν ἐργατῶν, ὥστε ἐν τῇ διεκκυστίδᾳ νὰ καθορίζεται δι' ἀμφοτέρας τὰς μερίδας ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐργατῶν ἐπὶ ἰσοῖς ὄροις. Διὰ τῶν Ἐργατικῶν Ἐνώσεων ἀντὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως δημιουργεῖται ἀλληλεγγύη μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐπιχειρηματιῶν συνεργαζομένων ἀμφοτέρων διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ πρόοδόν των⁴², τοῦτο δὲ θὰ παρατηρῆται καὶ κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἔτι μεγαλύτεραν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτομάτου ἐργασίας (automatic work)⁴³. Διότι ἡ ψυχολογικὴ βάση τοῦ συνδικαλισμοῦ, κατὰ τὸν Commons, δὲν ἀντιμετωπίζεται καθ' ὅν τρόπον ἠθέλησαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν οἱ ρωμαντικοί, διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸ καθεστῶς τῆς μὴ αὐτομάτου ἐργασίας (repetition work)⁴⁴.

Ὁ Commons, ἀπορρίπτων τοιαύτην ἀντιεξελικτικὴν χίμαιραν, ἐπιμένει εἰς τὴν τόνωσιν τῶν Ἐργατικῶν Ἐνώσεων καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν καταλληλοτέρων μεθόδων ἐργασίας ἐπηρεασμένος δὲ ὑπὸ τῶν C. H. Parker⁴⁵ καὶ R. F. Huxie⁴⁶ ἐπικαλεῖται τὴν ψυχοτεχνικὴν καὶ τὴν ψυχολογίαν τῆς ἐργασίας.

4. Ἡ ἀξιολόγησις ἐν ὄψει τοῦ μελλοντος.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὁ Commons ἐξηγεῖ τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἥτοι τοῦ πλέγματος τῶν ὑφισταμένων θεσμῶν. Τὴν δρᾶσιν ταύτην ὁ Commons διακρίνει εἰς ἠθικὴν, ἣτις ἀφορᾷ εἰς ἰδρύματα καὶ ὀργανώσεις ἠθικῆς ἀναπτύξεως, εἰς κοινωνικὴν, συμπεριλαμβανούσαν τὴν κοινωνικὴν συμπεριφορὰν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, εἰς οἰκονομικὴν, ἣτις ἀφορᾷ εἰς τὰ τρᾶστ καὶ τὰς διαφόρους Ἐνώσεις καὶ εἰς νομικὴν εἰς ἣν περιλαμβάνεται ἡ δρᾶσις τοῦ Κράτους πρὸς ρύθμισιν τῶν συμφερόντων ατόμων καὶ ὁμάδων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τῆς ἀξιολογήσεως συμφάντως πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον. Οἱ θεσμοὶ εἶναι ἡ γέφυρα τῆς ἀξιολογικῆς κρίσεως τῶν ἀνθρώπων, ἣτις μεταβάλλεται μὲ τὴν μεταβολὴν τῶν θεσμῶν κατὰ χρόνον⁴⁷. Κατὰ συνέπειαν αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι τίθενται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑπερατομικῶν (κοινωνικῶν) παραγόντων καὶ τοῦ διαρκέοντος χρόνου.

Ὁ Commons προβαίνει εἰς κριτικὴν τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας τῶν κλασσικῶν καὶ τῆς Ψυχολογικῆς Σχολῆς. Ἡ πρώτη, ἡ ἀντικειμενικὴ θεωρία τῆς

42. K. H. Parsons: Appendices in J. Commons: Economics of Collective Action, σελ. 345.

43. F. W. Taylor: Principles of Scientific Management, New York-London, 1911.

44. J. Commons: Legal Foundations, σελ. 183.

45. C. H. Parker: The Casual Laborer, 1920.

46. R. F. Huxie: Trade Unionism in the United States, 1917.

47. J. Commons: Collective Action, σελ. 132.

αξίας⁴⁸, ἀφορᾶ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας-ἐργασία ἢ ἀξία-κόστος παραγωγῆς. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὑφίστανται δύο εἴδη ἀξιών ἢ ἀξία χρήσεως καὶ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία. Ἡ πρώτη ἀξία οφείλεται εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ ἀγαθοῦ νὰ ἱκανοποιῇ ἀνθρωπίνην ἀνάγκην ἐνῶ ἡ δευτέρα ἢ καὶ πραγματικὴ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ, προσδιορίζεται ἐκ τῆς καταβληθείσης ἐργασίας ἢ κόστους πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἀγαθοῦ, καταβληθέντων κατὰ τὸ παρελθόν ἀλλὰ ἀξιολογούμενων κατὰ τὸ παρόν.

Ἡ δευτέρα θεωρία ἀφορᾶ εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀξίας-ὀριακῆ χρησιμότητος⁴⁹. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τὴν οἰκονομικὴν ἀξίαν προσδιορίζει ἡ χρησιμότης ἐντὸς τῆς ποσότητος ἢ ἄλλως ἢ χρησιμότης τῆς τελευταίας μονάδος ἀποθέματος ἀγαθοῦ, τῆς ἀξίας τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος τῶν ὑπ' αὐτῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην τὸ παρόν εἶναι μία στιγμή τοῦ χρόνου, καθ' ἣν γίνεται ἡ ἐκτίμησις τῶν ἀγαθῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν. Ἀμφότεραι ὅμως αἱ θεωρίαι αὗται, κατὰ τὸν Commons, εἶναι στατικαὶ καὶ ἀπρημέται μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὸν κόσμον τῆς πραγματικότητος, διότι ἡ πραγματικὴ περὶ ἀξίας ἀντίληψις εἶναι ἡ δυναμικὴ τοιαύτη, ἡ ἀφορῶσα ἀπὸ τὸν παρελθόντα εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον⁵⁰. Ἀλλὰ καὶ οἱ νεοκλασικοί, οἱ δεχθέντες τὴν ἄποψιν ὅτι τόσον ἡ προσφορὰ ὅσον καὶ ἡ ζήτησις ὑπαισέρχονται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν συνδυάζοντες οὕτω τὴν κλασικὴν Σχολήν, ἣτις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὡς βάσιν τῆς ἀξίας τοὺς ὅρους τῆς προσφορᾶς μετὰ τὴν Ψυχολογικὴν Σχολήν, ἣτις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τοὺς ὅρους τῆς ζήτησεως, ἐπίσης ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν στατικὴν μέθοδον. Συμφώνως πρὸς τὸν Commons κατὰ τὴν ἀξιολογικὴν κρίσιν τὰ συναισθήματα ἡδονῆς καὶ πόνου μεταβάλλονται εἰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ προσδοκίας τοῦ μέλλοντος⁵¹. Αἱ συναλλαγαὶ οὕτω πειθαρχοῦνται ἀναλόγως τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ μεταβολῆς τῶν θεσμῶν, οἵτινες προσδιορίζουν τὴν ἀξίαν καὶ τὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναδεικνυομένας τιμὰς. Δι' ὃ καὶ ἡ ἀξιολόγησις αὕτη, διαφέρει ἐκείνης τοῦ homo oeconomicus, ὁ ὅποιος ἀξιολογεῖ βάσει τῆς ἡδονιστικῆς ἀρχῆς, προσέτι δὲ ἔχει καὶ σημασίαν τελεολογικὴν, ἐφ' ὅσον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸν κοινωνικὸν παράγοντα καὶ τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Commons διατυπωθεῖσα θεωρία τῆς Reasonable Value. Οὕτω κατὰ τὸν Commons ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἀξίας ἐπικρατεῖ ἐναντι ἐκείνης τῆς ἀτομικῆς τοῦ homo oeconomicus, ἡ κοινωνικὴ

48. Α. Χουμανίδη : Ἡ Ὑποκειμενικὴ περὶ ἀξίας θεωρία, σελ. 78 κ.ἐπ.

49. Α. Χουμανίδη : ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 27 κ.ἐπ.

50. J. Commons : Collective Action, σελ. 104.

51. J. Commons : Ἀπόθεσι καὶ Materialist, Psychological, Institutional Economics, ἐνθ' ἄνωτ.

ἀξία δὲ αὐτή, ἡ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῆς σημασίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν τῆς σήμερον ἀφορᾷ εἰς τὴν μέλλουσαν χρησιμότητα ἣν θὰ ἀπολαύσουν ἐξ αὐτῆς αἱ μέλλουσαι γενεαί. Διότι ὁ ἄνθρωπος μολονότι δρᾷ εἰς τὸ παρὸν οὐσιαστικῶς ἀνήκει εἰς τὸ μέλλον, διότι τὰ άτομα δροῦν μὲ βάσιν τὴν παρελθούσαν τῶν πεῖραν, μὲ τὴν παρουσαν δὲ αὐτῶν κατάστασιν, προσαρμόζουσι τὰς οικονομικὰς τῶν πράξεις συμφώνως πρὸς τὸ μέλλον⁵². Ἡ ἀξιολόγησις ἰσχυρίζεται ὁ Commons γίνεται συμφώνως πρὸς τὰς μελλοντικὰς προσδοκίας, (Fufurity)⁵³ αἰτινες δίδουσι δυναμικὴν κίνησιν εἰς τὴν Οἰκονομίαν πρωτοστατούντος τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος. Οὕτω ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη ἀρχίζει, κατὰ τὸν Commons ἀπὸ τῆ παρελθόν καὶ φθάνει μέχρι τοῦ παρόντος περιλαμβάνουσα τελικῶς τοὺς φόβους καὶ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τοῦ τί προκείται συμβῆναι κατὰ τὸν μέλλοντα χρόνον⁵⁴. Ἡ δρᾷσις αὕτη ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ⁵⁵ ἠθικὴ, οικονομικὴ, νομικὴ, διοικητικὴ καὶ Κυβερνητικὴ τελεῖ ὑπὸ συνεχῆ ἐκλογὴν (ἐπὶ συμβολαίων, ἐπὶ μισθῶν, ἐπενδύσεων, κερδῶν) ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτεύξις τῶν προσδοκιῶν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. Ἄνευ ἐπιτευγμάτων λέγει ὁ Commons ἐπὶ τοῦ μέλλοντος θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐλεγχιστα πιθανὴ ἢ παρούσα ἀξία, ἢ παρούσα ἐπιχειρήσις, αἱ παρούσαι δοσοληψίαι, ἢ παρούσα ἀπασχολήσις⁵⁶. Τὰ σημερινὰ Οἰκονομικὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦτο διότι ἡ Οἰκονομία κατευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἐπιτόκου καὶ τοῦ κέρδους (ἐδῶ συναντῶμεν Βικσελλιανὰς καὶ Κευνσιανὰς ἀπόψεις), εἰσοδήματα τὰ ὅποια σημαίνουν μέλλον καὶ συγχρόνως προσδιορίζουσι τὰς συναλλαγὰς καὶ τὰς οικονομικὰς προσπάθειάς τῆς σήμερον. Τόκος, κέρδος, μέλλον, σημαίνουν ψυχολογίαν καὶ αὕτη βάσιν τῆς Οἰκονομίας, διότι ἡ Οἰκονομία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ψυχολογίας καὶ δὴ τῆς ὁμαδικῆς Ψυχολογίας. Οὕτως ἔχομεν ψυχολογίαν ἀγοραστῶν, ψυχολογίαν πωλητῶν, ψυχολογίαν ἐργατῶν, ψυχολογίαν βιομηχανῶν, ψυχολογίαν τραπεζιτῶν, ψυχολογίαν συνδικαλιστῶν κλπ.⁵⁷ Ἡ ψυχολογία αὕτη δὲν εἶναι ἀτομικὴ-ὑποκειμενικὴ, ἀλλὰ ὁμαδικὴ-ἀντικειμενικὴ, ἐν ἄλλοις λόγοις εἶναι συμπεριφορὰ συλλογικῶν δυνάμεων, πεποιθήσεων, ὁργανώσεως, προπαγάνδας καὶ ἰσχύος, ἥτις προετοιμάζει τὰς μελλοντικὰς ἀγνώστους, ἀλλὰ ἐλπιδοφόρους καταστάσεις.

5. Ὁ οικονομικὸς βολонταρισμός.

Ἡ Οἰκονομία διὰ τὸν Commons, ὡς ἐλέχθη, δὲν διέπεται ὑπὸ νόμων ἀετίων καὶ ἀμεταβλήτων ὡς οἱ κλασσικοὶ καὶ γενικῶς οἱ ὅπαδοι τοῦ οικονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ διακρίνουσιν. Δὲν ὑφίσταται διὰ τὸν Commons νόμοι

52. J. R. Commons: *Institutional Economics*, σελ. 746.

53. J. Commons: *Institutional Economics*, σελ. 752.

54,55,56. Commons: *Collective Action*, σελ. 104.

57. J. Commons: *Collective Action*, σελ. 108.

οίτινες αναγκαστικῶς ὀδηγοῦν τὴν κοινωνίαν, ἐφ' ὅσον τὰ ἄτομα ἀφήνονται ἐλεύθερα πρὸς ἐξάσκησιν τῆς οἰκονομικῆς τῶν δράσεως, εἰς εἰρήνην, τάξιν καὶ κοινωνικὴν δικαιοσύνην. Ὁ Commons τίθεται ἀντιμέτωπος τοῦ οἰκονομικοῦ νατουραλισμοῦ καὶ ἐνῶ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ παράγοντος καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν δέχεται ὑπερατομικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας συγχρόνως θεωρεῖ ὅτι αὕτη δημιουργεῖται οὐχὶ ὑπὸ νόμων φυσικῆς τάξεως, ἀλλὰ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ἀνθρώπων τῶν ὁποίων ἡ δημιουργὴς θέλησις (willigness), διανοίγει βάσει ἐκτιμήσεων τῶν ἀξιῶν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν εἰρήνην, τὴν τάξιν καὶ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην.

Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν θεσμῶν, οἷτινες ἐξελισσόμενοι ὠλοῦν τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν Οἰκονομίαν πρὸς τὴν πρόοδον. Δεδομένου δὲ ὅτι αἱ μεταβολαὶ εἰς τοὺς θεσμοὺς δὲν ἀνταποκρίνονται ταυτοχρόνως εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν ἐπιβάλλεται ἡ παρέμβασις τοῦ Κράτους πρὸς περιορισμὸν τῆς κακῆς καὶ μὴ ἁρμονικῆς προσαρμογῆς θεσμῶν καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως⁵⁸. Οὕτω ὁ Commons ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ Κράτος τὸ ὁποῖον μέσω διαφορῶν ὀργάνων καὶ παρεμβάσεων δύναται νὰ κατευθύνῃ καὶ νὰ συστηματοποιῇ τὴν οἰκονομικὴν τάξιν, ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ Commons υἱοθετεῖ τὸν οἰκονομικὸν βολонταρισμὸν, ἥτοι τὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δημιουργίαν ὀρθολογικῆς οἰκονομικῆς τάξεως πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ καὶ τοιοῦτον τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου στοχαστοῦ. Ὁ Commons ὑπῆρξεν ὅ,τι ὁ Sismondi διὰ τὸν οἰκονομικὸν φιλελευθερισμὸν τῆς ἐποχῆς του, ἐπίσης δὲ εἶναι καὶ ἀντίθετος τοῦ Marx, προτείναντες νέον οἰκονομικὸν καθεστῶς διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Οἰκονομίας ἐπὶ μεταρρυθμιστικῶν βάσεων ὑποστηρίξας σύστημα ἐλευθερίας καὶ κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης πρὸς διάνοιξιν τρίτης ὁδοῦ μεταξὺ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ.

Ἐὰν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Θεσμικῆς Σχολῆς Thornstein Veblen ὑπῆρξεν ὁ ἡγέτης τῆς κριτικῆς γενικῶς τῶν Οἰκονομικῶν Σχολῶν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Θεσμικῶν οἰκονομικῶν, ὁ John Rogers Commons ὑπῆρξε τῆς κριτικῆς ταύτης θεωρητικὸς πλάστης καὶ συγχρόνως πρακτικὸς διδάσκαλος.

58. Περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βολонταρισμοῦ τῶν Θεσμικῶν, ἴδε εἰς τὸν ὁπαδὸν τῆς Σχολῆς K. Polanyi: The Great Transformation, 1944. Ἐπὶ τῆς βασικῆς ταύτης δοξασίας τῆς Θεσμικῆς Σχολῆς ἴδε εἰς τὴν μελέτην μου «Τὰ Δόγματα τῆς Οἰκονομικῆς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν χρόνων μέχρι σήμερον», Ἀθήναι 1960, σελ. 39 κ.επ. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἀνακοίνωσίν μου «Οἰκονομικὴ Ἱστορία καὶ Μέθοδος» ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (Μάιος 1961) εἰς τὸ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, Δ. Καλιτσουνάκιου, Τόμ. 44ος, Ἀθήναι 1963.